

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на образователната и научната степен
„доктор”

Тема на дисертационния труд: **Народни модели за назоваване на традиционни видове алкохолни напитки в българските говори**

Автор на дисертационния труд: **Ализа Тайсир Халил-Константинова**

Научен ръководител: **проф. д-р Ана Иванова Кочева**

Рецензент: **доц. д-р Владислав Владков Маринов** (Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий”, Филологически факултет, Катедра по съвременен български език)

Настоящата рецензия е изготвена на основание на заповед № РД-09-33 от 23.12.2021 г. на Директора на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин” и протокол № 1 от 05.01.2022 г. от заседанието на научното жури във връзка с провеждането на защита на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор” на Ализа Халил-Константинова – докторант в Секцията за българска диалектология и лингвистична география към Института за български език „Проф. Л. Андрейчин”, докторска програма: Български език; научна област: 2. Хуманитарни науки; професионално направление: 2.1. Филология.

1. Данни за докторантката

Ализа Тайсир Халил-Константинова е родена през 1991 г. Завършва средното си образование в 56. СОУ „Проф. К. Иречек” в София. През 2015 г. придобива магистърска степен по „Балканистика” в Югозападния университет „Н. Рилски (Благоевград). По време на следването си участва в студентски стажантски практики, организирани от Института за български език (от 12.2014 до 03.2015 г.). В периода 2016 – 2019 г. е редовен докторант в Секцията по българска диалектология и лингвистична география към Института за български език „Проф. Л. Андрейчин” (БАН). От 2015 г. до днес А. Халил-Константинова е учител по български език и литература в 45. ОУ „К. Величков (София). Както се вижда, професионалното развитие на докторантката е свързано с областта на научните ѝ интереси – българския език.

В конкурса А. Халил-Константинова участва с 3 публикации по темата на дисертацията, които са публикувани в списания, реферирани и индексирани в световни бази данни, като SCOPUS, ERIN PLUS и др. Наред с това дисертантката е представила и *Справка за изпълнението на националните минимални изисквания за ОНС „доктор”*, от която се вижда, че А. Халил-Константинова притежава

достатъчен брой точки, за да участва в процедурата за присъждане на ОНС „доктор“.

Авторефератът (27 стр.) следва структурата на дисертационния труд и отразява коректно приносите на дисертантката.

2. Актуалност на избраната тема и обща оценка на дисертационния труд

Избраната тема е актуална, тъй като досега не е отделено място в специално изследване на народните модели за назоваването в българските диалекти на виното и ракията. Както отбелязва авторката, проблемът частично е разгледан „от Олга Младенова (*Grapes and Wine in the Balkans: An Ethno-Linguistic Study, Етнолингвистичен въпросник по традиционно лозарство и винарство*), в статиите от сборника *Виното: История и вдъхновение* (доклади от Национална научна конференция с международно участие в гр. Русе, публикувани през 2016 година) и в две енциклопедични проучвания” (с. 1). Чрез избора на темата научният ръководител проф. д-р А. Кочева е дала възможност на докторантката да запълни едно от белите полета в българската диалектна лексика и словообразуване. Наред с това в дисертационния труд са разгледани номинационните модели на народните названия на виното и ракията, като се установява, че всички модели могат да се открият и в общата теория на номинацията. А. Халил-Константинова е ексцерпирала примери както от архива на Института за български език, така и от лично събран от нея теренен диалектоложки материал, което е и едно от предимствата на работата – авторката отлично познава събирането и обработката на диалектоложки материал. В работата народните названия на виното и ракията са представени в синхрония и диахрония, като докторантката работи със старобългарски и среднобългарски източници, а отделна част (VI) е посветена на съхраненото в езика отношение на българина към злоупотребата с алкохолни напитки.

3. Оценка на съдържанието на дисертационния труд

Рецензираният дисертационен труд (135 стр.) се състои от **увод, 7 части, заключение, библиография и приложение**, което включва **образци от теренни проучвания** и **показалец** на представените в работата народни названия на виното и ракията.

В **увода** (1 – 10 с.) А. Халил-Константинова е представила целта на изследването (не забелязах обаче ясно диференциран обект на изследване), задачите, методологията, както и общи данни за винопроизводството в България от древността до наши дни. Както отбелязва докторантката, целта на изследването е „да бъде ексцерпиран (събран), описан и анализиран езиковият материал, но

преди всичко с оглед на моделирането¹ на народните наименования, а също така и със семантиката на моделите на имената на алкохолните напитки по нашите земи” (с. 2). За постигането на целта допринася изпълнението на шестте задачи, свързани с установяването на основните модели при назоваването на алкохолните напитки, представянето на диалектните хипоними на хиперонимите *вино* и *ракия*, уточняването на произхода на регистрираните форми и др. (с. 2 – 3). По отношение на методологията в работата са използвани разнообразни методи както в синхрония (дескриптивен метод), така и в диахрония (съпоставителен, сравнително-исторически, етнолингвистичен и др. методи). Така дефинираните цел, задачи и приложените методи показват големия обем на извършената от докторантката работа.

В **първата** (с. 10 – 28) и **втората част** (с. 29 – 33) на дисертационния труд са представени моделите, по които са образувани названията на виното и ракията в териториалните диалекти и социолектите. От примерите се вижда, че на диалектно равнище са налице разнообразни номинационни признаци, които се свързват с произхода на виното и ракията, цвета им, количеството, качеството и др. В структурно отношение докторантката е отбелязала по-голяма вариативност при названията на ракията, като преобладават съществителните имена от ж.р., образувани със суфиксите *-ица*; *-ка*, *-ина* и разширените им варианти – *овица*; *-еница*; *-овка*; *-евка*; *-овина* и др. При съществителните имена от м.р. са регистрирани единични названия със суфиксите *-ак* (*първак*) и *-ок* (*стънок*), като тук авторката е отбелязала и префиксално словообразуване, напр. *препек*. При названията на виното липсва такова разнообразие в словообразователно отношение, като номинацията се свързва предимно с характеристиките му, напр. произход, цвят, сорт грозде, от което е произведено, и др. Материалът в тази част потвърждава логичния извод, че „системата на имената за различните видове ракии основно има български характер, докато системата на вината е по-богата на чуждоезикови лексикални елементи” (с. 28). И докато в традиционните български диалекти номинационните процеси са относително ясни, по отношение на социолектите докторантката достига до заключението, че заради спецификите им (социални групи, в които се използват; брой на участниците; среда, в която се използват; и др.) е значително по-трудно да се проследи етимологията или словообразуването на названията на виното и ракията.

В **третата** (с. 34 – 42), **четвърта** (с. 43 – 63) и **петата част** (с. 64 – 67) А. Халил-Константинова проследява в синхронен и диахронен план регистрираните

¹ Терминът „моделиране“ трябва да се тълкува като сбор от различните номинационни процеси, протекли при формирането на народните названия на алкохолните напитки (вино и ракия). Те са с различен обег и ориентация към отделните дялове на езика – основно, разбира се, към лексикологията и лексикографията.

лексеми за вино и ракия в писмените източници. За целите на изследването докторантката разделя названията на две групи: 1) със славянски (български) произход на ономазиологичния признак и 2) заети от други езици, като тук се включват и хибридите. Направеният преглед в третата част „Историческа характеристика на названията за видовете ракии и вина в говорите” доказва предишните изводи, че при названията на ракиите преобладава домашната лексика (или адаптираните заемки), докато при лексемите за вино е по-голям броят на чуждата лексика. Тук бих предложил на авторката за преименува тази част, тъй като заглавието ѝ кореспондира по-скоро с материала в следващата част, където има преглед в исторически аспект (в старобългарски и среднобългарски източници) на названията за вино и ракия. От ексцерпиранияте източници А. Халил-Константинова представя над 100 примера за употреба на лексемата *вино* (и производните от нея) и само 3 за ракия (в два от тях се употребява наред с *вино*). Според докторантката регистрираният дисбаланс в употребата на двете лексеми се дължи както на ролята на виното в богослужението (като символ на кръвта на Исус Христос) и в празничните обреди на българина, така и на по-късната поява на ракията по българските земи. С оглед на съществуването на лексемите *вино* и *ракия* в съвременния български език (V част от дисертационния труд) А. Халил-Константинова достига до извода, подкрепен с достатъчно примери, че днес двете лексеми все още са продуктивни както на книжовно, така и на диалектно ниво.

Обект на **шестата част** (с. 68 – 83) на изследването са лексемите и словосъчетанията, с които българинът назовава злоупотребата с алкохола в различни нейни аспекти (процес, участници, резултати и др.). Представени са над 50 фразеологични съчетания, пословици, поговорки и отделни лексеми. Отбелязано е преобладаващото негативно отношение към злоупотребата с алкохола и последиците от нея върху индивида, семейството и колектива, но също така са отчетени и съвременните тенденции за увеличаване на броя на употребяващите алкохол тийнейджъри, което е отразено в техния жаргон.

Етнолингвистичните специфики в символното значение на виното и ракията са разгледани в **седмата част** (с. 84 – 93). Изводите в края на тази част са, че заради по-късната си поява ракията обикновено присъства наред с виното в различни ритуали, като самостоятелна символика има единствено при „доказване на нравствената чистота на българката” (с. 93). А. Халил-Константинова правилно констатира, че в символното значение на виното се преплитат езическите вярвания и християнството, като заради дългата история на винопроизводството по българските земи виното присъства в множество ритуали и най-често се свързва със здраве и плодородие.

В **заклучението** (с. 94 – 95) са представени изводите, които логически следват от анализирания материал, като основният извод е, че по отношение на

названията на виното и ракията може да се открият разнообразни номинационни модели, което още веднъж показва потенциала на териториалните диалекти в областта на словообразуването.

4. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Изследването безспорно има приносен характер, тъй като е първото самостоятелно изследване върху наименованията на виното и ракията в традиционните български диалекти и в социолектите, като включва не само словообразователните модели, но и разглежда отношението към традиционните алкохолни напитки, което е регистрирано в писмените паметници. Научно-приложният характер на работата се изразява в обработката на събрания материал, което може да послужи за основа на по-мощно изследване върху честотното разпределение на лексемите за традиционен алкохол, както и да се проследят определени тенденции в словообразуването.

5. Бележки, препоръки и въпроси

Освен направените бележки бих препоръчал А. Халил-Константинова, преди да издаде дисертационния си труд като монография, да реструктурира съдържанието му, като обедини в три глави сегашните седем части, съответно I – II ч; III – V ч.; VI – VII ч. Също така ми е интересно дали докторантката има наблюдения в коя диалектна област е регистрирано най-голямо разнообразие на названията на различни видове вина или ракии.

6. Заключение

Въз основа на представените обстоятелства в точки 1, 2, 3, 4 и 5 заявявам своята положителна оценка за рецензирания труд „Народни модели за назоваване на традиционни видове алкохолни напитки в българските говори” с автор А. Халил-Константинова. Според мене трудът отговаря на изискванията за присъждане на образователната и научната степен „доктор” и затова убедено предлагам на уважаемото жури да присъди на А. Халил-Константинова образователната и научната степен „доктор” по научната специалност „Български език” в професионално направление *2.1. Филология*.

15.02.2021 г.

Рецензент:.....

(доц. д-р Владислав Маринов)